

TÜRKİYE I. VE II. İSLÂM İLİMLERİ KONGRELERİ

Doç. Dr. Mustafa FAYDA

Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ne bağlı olarak 1956 yılında kurulan İslâm İlimleri Enstitüsü, ilk sayısı 1959 yılında yayınlanan, "*İslâm İlimleri Enstitüsü Dergisi*" adı ile bir dergi çıkarmayı kararlaştırmıştır.¹ Ancak Enstitü Dergisi'nin yayınına uzun bir süre maalesef devam edilememiş, ayrıca Enstitü'nün diğer faaliyetleri de, Enstitü'nün ilk müdürü merhum Prof. Dr. Bedî Ziya Egemen'in 1967 yılında vefatıyla birlikte tamamen durmuştur.

İlahiyat Fakültesi Profesörler Kurulu, Enstitü'yü yeniden çalışır duruma getirmek için, Mart 1973 tarihinde üç kişilik bir komisyon kurulmasını kararlaştırmıştır. Prof. Dr. Neşet Çağatay, Prof. Dr. Mehmet Taplamacıoğlu ve Doç. Dr. Hüseyin Atay'dan müteşekkil bu komisyon, Enstitü Yönetmeliğinin ilgili maddelerine göre seçim yapılmasını ve bunun için de Enstitü'nün aslı üyelerinin Ankara'da bulunanlarının iştirakiyle genel kurul yapılmasını teklif etmiştir. Kabul edilen bu teklif üzerine, 14.V.1973 tarihinde genel kurul toplanmış ve yapılan seçimlerden sonra Enstitü'nün ikinci dönem çalışmaları başlamıştır.

Bu ikinci dönem çalışmaları içerisinde, Enstitü yönetim kurulu, öncelikle Enstitü Dergisi'nin yeniden çıkarılmasını kararlaştırmış ve bu karar, daha sonraki yönetim kurullarınca da uygulanmıştır. İlahiyat Fakültesi yayın giderlerinin çok sınırlı olması ve Üniversite matbaasındaki gecikmeler sebebiyle her yıl Enstitü dergisinin yayınlanması gerçekleştirilememiştir. Buna rağmen, derginin II. (1975), III. (1977), IV. (1980) ve elinizdeki V. sayı ile dört ayrı cildin ilim âleminin istifadesine sunulması sağlanmıştır.

Diğer taraftan İslâm ilimleri Enstitüsü, bu ikinci dönem çalışmaları içerisinde, başta İlahiyat Fakültesi olmak üzere, Ankara'daki Üniversitelerin bazı öğretim üye ve yardımcılarına, dinî, tarihî, ictimai ve felsefî konularda konferanslar verdirilmesini ve bazı semineeler yapılmasını kararlaştırmış ve bunu uygulamaya koymuştur.

¹ Enstitü'nün tüzüğü, ilk yönetim kurulu ve aslı üyelerin isimleri bu dergide yer almıştır.

İslâm İlimleri Enstitüsü yönetim kurulu, 31.III.1980 tarihinde yaptığı toplantıda, Türkiye’de yüksek seviyede din öğretim ve eğitimi yapan müesseselerin öğretim üye ve yardımcılarının iştirakiyle, bir “İslâm İlimleri Kongresi” yapılmasının faydalı olacağını düşünmüş ve bunun için gerekli hazırlıkların yapılmasını ve ilgili kurumlarla temasa geçilmesini kararlaştırmıştır. Bu karar gereği yapılan çalışmalar sonunda, Türkiye’de ilk defa, 17-19 Mayıs 1980 tarihleri arasında, üç gün süre ile, Ankara’da İlahiyat Fakültesi’nde “Türkiye I. İslâm İlimleri Kongresi” toplanmıştır. Bu Kongreye, İlahiyat Fakültesi, Atatürk Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi ve sekiz Yüksek İslâm Enstitüsü mensupları katılmışlardır.

İlim âlemince bilinen kongrelerden farklı bir şekilde aktedilen bu kongrenin ilk ve en önemli gayesi, memleketimizdeki İslâm İlimleriyle uğraşan ilim adamlarının bir araya getirilmesi ve yüzyıllardan beri birikmiş bulunan çeşitli dinî-ilmî problemlerin nasıl ele alınacağını tesbit edilmesiyle birlikte müşterek bir metoda ulaşılmışının temini idi. Nitekim bu husus, Kongre programında şu şekilde dile getirilmişti: “A.Ü. İlahiyat Fakültesi İslâm İlimleri Enstitüsü, yüksek din öğretimi yapan müesseselerin öğretim üye ve yardımcılarının iştirakiyle “TÜRKİYE I. İSLÂM İLİMLERİ KONGRESİ”nin gerçekleştirilmesini bir zarûret telâkkî etmiştir. Hicretin XIV. asrının son senesinde yapılacak olan bu Kongrenin, bizler için yeni bir ümîd ve hamlenin başlangıcı olması en hâlis niyâzımızdı.

“Memleketimizde ilk defa yapılacak olan bu toplantının, mes’elelerimizi ele alacak tebliğlerin tartışılacağı geniş çaplı bir Kongre olmasını çok arzu ederdik. Ancak gerek imkânlarımızın son derecede mahdut oluşu, gerek kardeş müesseseler olarak karşılıklı münasebetlerimiz henüz yeterince geliştirilememiş olması yüzünden, bu ilk Kongrenin bundan sonrakilere iyi bir zemin hazırlamasını ve müşterek mes’eleler tesbitini esas almasını tercih eylemek zorunda kaldık.

“Bu sebepten Kongremizin esasını, açılışı takiben, Programda gösterildiği üzere, İhtisas Komisyonlarının çalışmaları teşkil edecek ve Komisyonlarca hazırlanacak raporlar, Genel Kurulca müzakere edilerek bir sonuca ulaşılmaya çalışılacaktır.

“Bu mütevazî Kongrenin, milletimiz ve İslâm âlemi için hayırlar getirmesini temennî eder başarılar dileriz.”

Yukarıda belirtilen hedefin gerçekleşmesini sağlamak üzere Kongre programı aşağıdaki şekilde tesbit edilmiş ve uygulamaya konulmuş-

tur. 17 Mayıs 1980 Cumartesi günü saat 10.00'da başlayan Kongrenin protokol mahiyetindeki konuşmalarına Kur'an-ı Kerim ile başlanmış, bunu Enstitü Müdürü Prof. Dr. Hüseyin Atay'ın açış konuşması takip etmiştir.² Daha sonra, İlahiyat Fakültesi Dekan Yardımcısı Prof. Dr. Talât Koçyigit, Ankara Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Tahsin Özgüç ve Millî Eğitim Bakanı Orhan Cemal Fersoy'un konuşmaları yer almıştır. Yapılan bu konuşmalardan sonra, Kongreye iştirak eden Fakülteler adına, Prof. Dr. Mehmet Hatiboğlu ile Yüksek İslâm Enstitüleri adına da Hayreddin Karaman'ın açılış tebliğleri sunulmuştur.

Kongre çalışmalarına daha sonra, İhtisas Komisyonlarınca devam edilmiştir. Bu komisyonlar, Kongreye katılan Fakülteler ile Yüksek İslâm Enstitülerinde kurulmuş olan kürsüler ile müfredat programlarında yer alan derslerin, saha ve metod bakımından yakınlıkları göz önüne alınarak şu şekilde tesbit edilmiştir:

1. Kur'an-ı Kerim-Tefsir ve Dini Musikî Komisyonu.
2. Hadis Komisyonu
3. İslâm Hukuku-Fıkıh ve İslâm Dini Esasları Komisyonu
4. Kelâm ve İslâm Mezhepleri Tarihi Komisyonu.
5. Siyer-İslâm Tarihi-Kurumlar Tarihi-Türk-İslâm Medeniyeti Tarihi-Türk-İslâm Sanatları Tarihi-Epigrafi-Kütüphanecilik ve Hüsnü Hat Komisyonu.
6. İslâm Felsefesi-Tasavvuf ve İrşad-İslâm Ahlâkı-Felsefe ve Mantık Komisyonu.
7. Türk-İslâm Edebiyatı-Arap Dili ve Edebiyatı-Farsça Komisyonu
8. Din Sosyolojisi-Din Psikolojisi-Dinler Tarihi ve Din Eğitimi Komisyonu.

Türkiye I. İslâm İlimleri Kongresi'nin esasını teşkil eden ve bu Kongrenin yapılmasındaki gayenin tahakkukunu sağlayacak İhtisas Komisyonlarının çalışmalarına esas olmak üzere, Kongre Tertip Heyetince, aşağıdaki "Çalışma Programı Örneği" Komisyon Raportörlerine verilmiştir:

"Kongremizin hedefine ulaşmasında, İhtisas Komisyonlarının çalışmaları çok önemli bir yer tutmakta olup Komisyonların hazırlayacakları raporlar, Kongrenin üçüncü günü Genel Kurulca müzakere edilecektir. Bu bakımdan Komisyon çalışmalarında esas alınabilecek

2 Enstitü Müdürünün konuşması, dergimizin bu sayısında neşredilmektedir.

bir program örneği aşıya çıkarılmıştır. Ancak bu program, Komisyonlarımızı bağlayıcı mahiyette olmayıp, Kongre Tertip Heyetince bir örnek olarak hazırlanması uygun görülmüştür. Her Komisyon, bu örnek programı esas almak veya kendisine yeni bir program hazırlayıp sonuçlandırmakta serbesttir.

“Komisyon çalışmaları esnasında yapılacak işler ile ele alınabilecek konular aşağıdaki şekilde sıralanabilir:

1- İhtisas komisyonları, üç oturum yapacaklar ve her oturuma birer başkan ile konuşmaları tesbit etmek üzere raportöre yardım edecek bir kâtip seçeceklerdir.

2- Komisyonlara katılanlar, yaptıkları ve yapacakları çalışmalarını zikrederek kendilerini tanıtacaktırlar.

3. Her Komisyon, çalışılan ilim dallarının, günümüz Türkiye’indeki dinî hayat ve diğer kültür sahaları yönünden taşıdığı ehemmiyet ve mevkiini tesbit etmelidir.

4. Her ilim dalının, Türkiye’de yapılan çalışmaları tezekkür edilmeli ve değerlendirilmelidir. Bu arada yayımlanan eserler ile, yayınlanması veya çevrilmesi teklif edilecekler de söz konusu edilmelidir.

5- İlmî faaliyetler sırasında karşılaşılan güçlükler ve bunların izalesi için düşünülenler belirlenecektir.

6. Ele alınması veya tez konusu olarak çalışılması gereken konuların tesbiti ve bu çalışmalarda uygulanacak metodlar tartışılacaktır.

7. Saha ile ilgili kuruluşların tesbiti ve bunlarla irtibat sağlanması için yapılacak çalışmaların gözden geçirilmesi (yurt içi ve yurt dışı).

8- Aynı ilim dallarının tedrisinde, müfredat bakımından irtibat sağlanması.

9. Hazırlanmış olan ve fakat henüz neşredilmeyen ilmî çalışmaların belirlenmesi ve bunların yayımlanmasının temini konusu.

10. Her ilim dalında tanıtılması gereken mühim tarihî şahsiyetlerin tesbiti ve yapılması gerekli görülen diğer çalışmalar.

11. Müteakip kongre için ele alınması istenen konular.

12. Belirtilen görüşlerin pratiğe intikali için alınacak tedbir ve yapılacak çalışmaların koordinasyonu meselesi.”

Kongre çalışmalarının son gününde, bu sekiz Komisyonun hazırladığı raporlar, Kongre Genel Kurulu’na sunulmuş ve yapılan müza-

kerelerden sonra da kabul edilmiştir. Komisyonlarca belirlenen görüşler ve tesbit edilen hususlar, yayınlanmak üzere İslâm İlimleri Enstitüsü'ne verilmiştir.³ Genel Kurul ayrıca, İslâm İlimleri Kongresinin ikincisinin, İstanbul'da, Yüksek İslâm Enstitüsü'nün ev sahipliğinde yapılmasını kararlaştırmıştır.

Gerek İlahiyat Fakültesi ve gerek bu Fakülte'ye bağlı İslâm İlimleri Enstitüsü bütçelerinde, böyle bir Kongre'nin gerçekleştirilmesi için hiçbir ödenek bulunmamasına rağmen, bu Kongre'nin toplanması ve başarı ile sonuçlanması, Enstitü Yönetim Kurulu'nu, daha sonraki çalışmalar ile yapılacak diğer Kongreler için umidlendirmiştir. Yüksek İslâm Enstitülerinin öğretim üyelerinin bu Kongre'ye katılmalarına izin veren ve kendilerine yolluk ve yevmiye verilmesini kabul eden, ayrıca Kongre davetiye ve programının basılmasını sağlayan o günkü Millî Eğitim Bakanı Sayın Orhan Cemal Fer soy ile Bakanlık Müsteşarı Sayın Abdullah Nişancı'nın gösterdikleri yakın alâkaya bu vesile ile teşekkür etmek isteriz. Ayrıca, Kongre süresince, öğle yemeklerinin verilmesini tekeffül eden Kale grubu şirketlerine ve özellikle Kale-Porselen Sanayii A.Ş. Kurucusu İbrahim Bodur ve Genel Müdür Ali Coşkun'un yardımlarını da burada takdirle anmak isteriz.

Hicretin XIV. asrının son senesinde yapılmış olan bu Kongre'de, memleketimizde İslâm İlimlerinin çeşitli dallarıyla meşgul olan ikiyüz kadar ilim adamının bir araya gelmesi ve çeşitli ilmi ve dinî konuların ele alınıp tartışılması sağlanmış ve böylece Kongre'nin hazırlanmasındaki esas gaye tahakkuk etmiştir.

İslâm İlimleri Enstitüsü, 24.XI.1980 ve 29.I.1981 tarihlerinde yaptığı toplantılarda, ikinci kongrenin "Atatürk'ün 100. Doğum Yıldönümünde Türkiye II. İslâm İlimleri Kongresi" diye adlandırılmasını ayrıca, Birinci Kongre'de alınan karara uygun olarak, İstanbul'da, Yüksek İslâm Enstitüsü'nün ev sahipliğinde, 18-20 Eylül 1981 tarihleri arasında, üç gün devam etmesini kararlaştırmıştır. Alınan bu karar aynen uygulanmış ve Kongre'nin açılışı, 18 Eylül 1981 Cuma günü saat 10.00'da İstanbul Atatürk Kültür Merkezinde yapılmıştır.

Enstitü müdürü Prof. Dr. Hüseyin Atay ile Kongre'nin ev sahipliğini yapan Yüksek İslâm Enstitüsü müdürü Dr. Ali Özek'in konuşmalarını, İstanbul valisi Nevzat Ayaz ile Kongre'ye bazı Arap memleketlerinden gelmek lütfunda bulunan davetlileri temsilen el-Ezher Camî Şeyhi Dr. Abdurrahman Bîsar ile Kuveyt Yabancı Diller Yüksek Okulu Müdürü Dr. Sabah Reşâ'nın genel kurula başarı dileyen hitapları takip etmiştir.

Kongre programında yer alan tebliğ sahipleriyle konularını buraya aynen alıyoruz:

³ Komisyon raporlarının yayınlanması henüz gerçekleştirilememiştir. Ancak bunların ikinci kongre tebliğleriyle birlikte yayınlanmasına çalışılacaktır.

- Prof. Dr. Mehmet Hatiboğlu: *İslâm'ın İlk Asrında İlim-Siyaset Münasebetleri*
- Halil Fikret Alasya: *Kıbrıs Ortodoks Başpiskoposluğunun İliyası ve Kilisenin Tertipleri*
- Doç. Dr. Mehmet Aydın: *Kur'an ve İlmî Zihniyet*
- Prof. Dr. Hüseyin Atay: *Sahur Vaktinin Tayin ve Tesbiti*
- Dr. Ali Osman Koçkuzu: *"Ukûdu'l-Cümân..." Adlı Eser Üzerine*
- Doç. Dr. Kerim Yavuz: *Dinî İnançın Gelişmesinde Nativizm ve Tecrübecilik Problemi*
- M. Hayri Kırbaşoğlu: *Namazların Cemi Meselesi*
- Ziya Kazıcı: *Osmanlılarda Mahalle İmamlarının Bazı Görevleri*
- Dr. Salih Akdemir: *İslâm Hukuku ve Mukayeseli Hukukta Kasdın Aşılması*
- Doç. Dr. Abdulkadir Şener: *Ebu Bekir Muhammed b. İbrahim el-Munzir ve "Kitabu'l-İcma" adlı eseri*
- Doç. Dr. Ali Şafak: *Mîrî Arazî Sistemi*
- Dr. Naci Bolay: *Mantık Tarihinde Mühim Bir Hadise ve İmam Gazali*
- Doç. Dr. Şerafeddin Gölcük: *Bâkîllânî'de İmamet Anlayışı*
- Mehmet Demirci: *Tevhitten Vahdet-i Vücuda*
- Dr. Mustafa Tahralı: *Fransız Müslüman Abdulvâhid Yahya'nın Eserinde Tasavvuf ve Mistisizm Farkı*
- Doç. Dr. İbrahim Canan: *Hz. Peygamber'in Hadislerinde Medeniyet, Kültür ve Teknik Mefhumları*
- Dr. Nesimi Yazıcı: *Klâsik İslâm Döneminde Haberleşme Kurumu ile İlgili Bazı Mülâhazalar*
- Dr. Hasan Özönder: *Muvakkit Yusuf Ziya Tokcan ve Vakit Cetvelleri*
- Doç. Dr. Ahmet Uğur: *Osmanlı Siyâset-nâmelerinin Genel Karakterleri*
- Doç. Dr. Mustafa Fayda: *Hz. Ömer'in Necran ile Hayber ve Çevresindeki Gayr-i Müslimleri Yerlerinden Çıkarması*
- Dr. Mikail Bayram: *Yeni Bir Filozof Ahi Evren ve Konevi ile Mektuplaşması*
- Dr. Mehmet Şeker: *İslâm İlimleri Araştırmalarında Belli bir Transkripsiyon Usulünde Birleşmek Mümkün Değil midir?*
- Prof. Dr. Yusuf Ziya Kavakçı: *Magna Carta ile Gülhane Hatt-ı Humayununun Hukukî Bakımdan Kısa Bir Mukayesesi*
- Doç. Dr. Rami Ayas: *İlmî Çalışmalar ve Türkiye'nin Çağdaşlaşma Meselesi*
- Doç. Dr. Süleyman Hayri Bolay: *Bir Filozof - Müfessir: M. Hamdi Yazır*

- Doç. Dr. Suat Yıldırım: *Kiliseyi İslâm ile Diyalog İstemeye Sevk Eden Sebepler*
- Dr. Cemal Sofuoğlu: *Şia'nın Hadis Görüşü*
- Dr. Orhan Karmış: *Tevîl ve Teşbih*
- Doç. Dr. Ethem Ruhi Fiğlah: *Abdullah b. Sebe'*
- Ali Yardım: *Anadolu Selçukluları ve Beylikleri Devri Mimarî Eserlerinde Kullanılan Hadisler ve Kaynakları*
- Abdullah Aydınlı: *Hadis İlminde Zâhidler ve Nuh İbn Ebî Mer-yem*
- Münir Atalar: *Surre Eminî'nin 1253 Senesine ait Hacc Yolu Masarifat Defteri*
- Orhan Seyfi Yücetürk: *Tarihte Takvimler ve Yılbaşular*
- Doç. Dr. Sâkıp Yıldız: *Günümüz Türkiye'sinde Din ve Ahlâk Anlayışı*
- Doç. Dr. Âmil Çelebioğlu: *Türk Edebiyatında Manzum Dinî Eserler*
- Dr. Neclâ Pekolcay: *İslâm Türk Edebiyatına Dair Metinlerde Yönelinen Ayet ve Hadis Konularının Tesbitinin Faydaları*
- Dr. Fahrettin Olguner: *Batı ve İslâm Dünyasında Eflâtun Kanunları*
- Doç. Dr. Ünver Günay: *İktisadî Ahlak ve Din*
- Doç. Dr. Ekrem Sarıkçıoğlu: *Mecusî Dininde Mehdî İnancı*
- Dr. Osman Cilâcı: *Barnaba İncili Üzerine Bir Türkçe Yazma*
- Dr. Sabri Hizmetli: *İsmail Hakkı İzmirli'nin Mezhep Anlayışı ve Metodu*
- Ahmet Gürtaş: *Örgün Eğitimde Kur'an-ı Kerim Öğretimi*
- M. Raif Temel: *Günümüzün Kelâm İlmi*
- Doç. Dr. Emrullah Yüksel: *Türkiye'de Orta ve Yüksek Öğretimde Kelâm İlmi*
- Abdullah Özbek: *Ahlâk Eğitiminin İslâm Eğitimi İçerisindeki Yeri*
- Ruhi Kalender: *Atatürk ve Musiki*
- Dr. Hasan Küçük: *Türkiye'de Felsefe Tedrisatının Islahı*
- Ahmet Yılmaz: *Bölücü Dinî Cereyanlar ve Zararlarının Önlenmesine Dair Teklifler*

Çoğunluğunu, İlâhiyat ve İslâmî İlimler Fakülteleri ile Yüksek İslâm Enstitülerinin öğretim üye ve yardımcılarının teşkil ettiği bu tebliğlerin sahipleri, İslâm İlimlerinin çeşitli dallarındaki çalışmalarını, meslekdaşlarıyla müzakere ve değerlendirme imkânına kavuşmuşlar ve bu ilimlerle uğraşanların bir araya gelmeleri ve karşılıklı fikir alış-verişinde bulunmaları gerçekleşmiştir.

“Atatürk’ün 100. Doğum Yıldönümünde Türkiye II. İslâm İlimleri Kongresi”nin hazırlık ve icra safhalarında yakın ilgi ve yardımlarını esirgemeyen ve İstanbul’daki bütün organizasyonu yürüten İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü müdürü Dr. Ali Özek’e, ayrıca Yüksek İslâm Enstitülerinin öğretim üye ve yardımcılarının Kongre’ye katılmalarına izin veren ve kendilerine yolluk ödenmesini sağlayan Millî Eğitim Bakanı Sayın Hasan Sağlam ile Bakanlık Müsteşarı Cezmi Biren’e, İstanbul Valisi Nevzat Ayaz’a, Atatürk Kültür Merkezi ilgililerine, İslâm Tarih, San’at ve Kültür Araştırma Merkezi Müdürü Doç. Dr. Ekmeleddin İhsanoğlu’na, Üsküdar Müftülüğüne ve diğer kişi ve kuruluşlara Enstitümüz adına teşekkürlerimizi sunmayı, bu vesîle ile, yerine getirilmesi gerekli zevkli bir vazife saymaktayız.